

Oponentský posudek habilitační práce

PaeDr. Miriam Prokešové, Ph.D.

Název habilitační práce: Filosofická reflexe pojetí dítěte a dětství

Oponent: doc. PhDr. Nikolaj Demjančuk, CSc.

Předložený habilitační spis se věnuje velmi aktuálnímu tématu života soudobé kultury. Zásadní změny zasahují všechny roviny společenského života, zpochybňují tradiční modely výkladu světa, znejistňují pro několik generací obvyklé přístupy k němu. Týká se to všech aktivit člověka (výrobních, ekonomických, politických, uměleckých, vědeckých, výchovných). Zlomové změny vyžadují hledání a nalezení vhodného interpretačního rámce pro porozumění, posouzení a výklad proměny soudobé kultury (náboženství, umění, vědy, výchovy a vzdělávání). Autorka v průběhu posledního desetiletí soustředěně hledala, koncipovala a ověřila originální interpretaci fenoménu uvedeného v názvu práce: pojetí dítěte a dětství. Dvě publikace *Ztracený člověk ve ztraceném světě (2005)* a *Dítě v nás, filosoficko-pedagogické pojetí dětství a dítěte (2009 a 2011)* byly východiskem pro naplnění záměru realizovat „filosofickou reflexi dítěte a s dítětem spjatého dětství, s neustálou touhou k návratu onoho „dítěte v nás““.

Metodologie zpracování práce je promyšlená a odůvodněná pro vedení analýzy dílčích otázek, směřuje k získání zajímavých výsledků a formulování originální interpretace. Autorka se vymezuje vůči známým psychologickým a filosofickým výkladům, které sice jsou východiskem jejího hledání, ale pouze zakládají a odůvodňují ontologii konceptu (metafory) „dítě v nás“. Originální výsledek, který se formoval v dlouholetém hledání a interpretaci, dostává podobu promyšleného a dobře strukturovaného textu. Práce je rozdělená do tří podrobně strukturovaných částí: *Prolegomena k filosofickému pojetí dítěte (s. 15-144)*, *Hledání dítěte (s. 145-194)*, *Vzpomínky, dětství a výchova (195-261)*. V každé části autorka vymezuje soubor dílčích problémů, které je třeba vyřešit, aby bylo možné dosáhnout stanoveného cíle.

Prolegomena k filosofickému pojetí dítěte jsou nejrozsáhlejší částí práce. Je to pochopitelné. Autorka potřebuje za prvé ukázat povahu soudobého filosofického myšlení, jeho proměnlivost a mnohvrstevnatost jeho ontologického, epistemologického a metodologického založení. Výběr autorů a jejich prací směřuje k tomu, aby bylo možné ukázat sílu, ale také omezenost scientistických a technokratických tendencí v pohledu na člověka, kulturu, výchovu. Druhým důvodem studia vybraných autorů je odůvodnění komplementární povahy tří hlavních forem myšlení: umění, vědy, filosofie. Každá z nich je autorkou interpretována jako pramen určitého horizontu života a jeho řádu. Filosofii v tomto kontextu patří zvláštní místo: překonává světu vlastní chaos a nastoluje řád.

Kde v dějinách filosofie hledat oporu? Takovým zdrojem je pro autorku především filosofie minulého století (J. Patočka, E. Husserl, M Heidegger, K. Jaspers, H. Bergson, P. Teilhard de Chardin, G. Marcel, M. Scheler, G. Deleuze, E. Lévinas, P. Ricouer), psychologie (S. Freud, C. G. Jung, E. Fromm). Provázanost svého hledání s českou filosofickou tradicí

prokazuje nejen systematickou práci s dílem J. Patočky, ale také s dílem J. A. Komenského, J. Sokola, Z. Kratochvila a dalších.

Inspirativní je rozbor a interpretace filosofického a antropologického pojetí člověka v díle J. A. Komenského. „Jsme lidé, a to znamená, že jsme křehcí. Křehcí až tak, že nemohou důvěřovat ani sami sobě, natož druhému člověku, ostatním lidem“. Nepochybně přesvědčivé jsou interpretace v *Komenského variacích*, která je přechodem k rozboru emocí (lásky) v Descartových Vášních duše a lásky z pohledu vztahu k druhému člověku.

Problematickým je v této části práce zjednodušený výklad otázek metodologie vědy. Je to dáno tím, že se zde autorka omezuje tím, že čerpá vesměs ze shrnujících učebních textů (Anzenbacher, Deleuze, Guattari). To ale je pochopitelné. Cílem práce není studium otázek metodologie vědy.

Druhá část práce *Hledání dítěte* je stěžejní. Začíná historickým pohledem do postavení dítěte a rozbořem jeho obrazu v rodině a společnosti. Platón, J. J. Rousseau a F. M. Dostojevskij jsou základem pro interpretaci historických obrazů dítěte.

Filosofická reflexe dítěte je obsažená ve *vymezení dítěte jako bytostí milujících a naplněné důvěrou*. Východisko autorka nachází v díle B. Pascala, F. Holderlina, M. Schelera. *Dítě je bytostí milující, obdařené láskou, radostí, důvěrou*. Dětské srdce podléhá „svým“ důvodům, své vlastní logice, svému řádu lásky. *Dítě jako bytost budoucích smutků a vzpomínek* ukazuje autorka na pozadí myšlenek P. Ricouera, S. Freuda, F. M. Dostojevského. Smutek a vzpomínky spoluvytvářejí ráj člověka, který je ukryt v něm samotném (Dostojevskij). Výstižné autorčino: „I takto můžeme chápat „věčné dítě“ v člověku, ono „dítě v nás“ a jeho touhu po návratu do dětství. Je to touha vrátit se do tohoto ráje, touha vrátit se domů... , vrátit se tam, kde jsme byli milováni, tam, kde byla láska“. Další *interpretace dítěte jako bytostí opuštěné a zároveň bezmocně mocné* je založena na dialogu s dílem I. Kanta, C. G. Junga, K. Jasperse, E. Fromma. *Dítě jako intencionální bytost* je viděná prizmatem C. G. Junga a E. Husserla. *Dítě jako bytost putující* autorka interpretuje v kontextu myšlenek F. Holderlina, J.J. Rousseaua, J. P. Sartra, A. de. S. Exupéryho, J. Patočky. *Dítě jako touha po lásce* - M. Heidegger, C. G. Jung. *Dítě jako věčný návrat a touha po lásce* - „dítě v nás“ je interpretováno v kontextu idejí C. G. Junga, M. Eliade. „Touha milovat, být milován, lásku přijímat, lásku dávat, je podstatou dítěte a dětství jako takového, podstatou touhy navracet se do okamžiku svého dětství, k té lásce, která tam původně někdy někde byla.“ Závěrečná kapitola této části *Člověk a jeho místo* je věnována fenoménu místa. M. Heidegger, Ch. Norberg-Schulz jsou východiskem interpreta významu místa pro konstituování identity dítěte. Stálé a pevné místo je základní lidskou potřebou. Každý z nás nese v sobě krajinu svého dětství, které formovalo naši duši, struktury a povahu našeho myšlení.

Závěrečná kapitola druhé části: *Básnický bydlí člověk na této zemi*, vystihuje do jisté míry filosofickou, teoretickou a metodologickou pozici autorky práce. „Báseň je hudba slov a duše, báseň je tajemství, které dlí tiché“ (M. Prokešová). Poezie a hudba osvětlují svět lépe a bez vysvětlování (C. G. Jung). Autorčino „vyprávění“ je filosofickou reflexí, ale také velmi poetickým (romantickým) pohledem do problémů filosofie výchovy a filosofie člověka.

Třetí a závěrečná část práce *Vzpomínky, dětství a výchova* odpovídá na otázku, proč koncepce dětství a dítěte je založená na vzpomínkách. Autorka se vrací k problematice filosofie jako vědy. Záměrem autorky je odůvodnit, že perspektivní metodou soudobého pedagogického výzkumu může být intuice. Tuto část autorka zakládá na interpretaci publikace G. Deleuze *Bergsonismus*, inspiruje se idejemi S. Freuda, P. Ricoeura, E. Lévinase. Empiricko-filosofická reflexe vzpomínek je založena na rozsáhlém empirickém výzkumu autorky a odůvodňuje její pojetí „dítěte v nás“. Zvolená filosofická východiska umožňují formulovat závěry, které lze aplikovat ve výuce filosofie a dalších humanitních disciplín. Kniha může být východiskem pro pokračování bádání ve filosofii výchovy, antropologii, psychologii, pedagogice.

Autorka se pohybuje v širokém kulturním, uměleckém, filosofickém, literárním prostoru. Střídá a propojuje rozmanité roviny a horizonty, které komunikují, vedou rozhovor, polemizují a směřují čtenáře k jasným závěrům. To umožňuje reflektovat skryté a nevyslovitelné, jež by nebylo možné v jednorozměrném pohledu, ale odhaluje se v průniku několika zvolených rovin.

Posuzovaná práce je dobrým základem pro úspěšné habilitační řízení v oboru filosofie. Práci doporučuji k obhajobě.

Plzeň 10. září 2018

Nikolaj Demjančuk v. r.